

Poznámka o vzniku souborů řečníků

1. Alexandrijské sbírky

Do rukou alexandrijských učenců se dostaly sbírky soudních řečí, u nichž přisuzování autorství dávalo bezbřehé možnosti pro zásahy (v případě politických řečí Ísokratových a Démostenových tyto problémy nevznikaly). Nebylo známo – a bylo i docela těžké si to jen představit –, že by někdo udělal to, co Lykúrgos pro texty tragiků (srov. str. 241). Nicméně i u Eurípido-vy *Andromachy* se Kallimachos setkal s tím, že hra byla přisuzována tragi-kovi Démokratovi, a to zřejmě z toho důvodu, že tomu tak bylo u exemplá-ře, který měl z alexandrijské knihovny. Také u řečí attických řečníků to byli právě alexandrijští učenci a jejich pokračovatelé, kteří navrhli autorství ne-odpovídající těm, která jim byla připisována původně: jednali tak proto, že si byli vědomi praktické nemožnosti ověřit věrohodnost svých závěrů. Řeč č. 58 *Proti Theokrinovi* z démostenovské sbírky byla Kallimachem přisou-zena Démostenovi, avšak Dionýsios z Halikarnássu ji připsal Deinarchovi. Podobně odepřel Dionýsios Deinarchovi řeč *Proti Démostenovi*, jednu ze tří řečí dochovaných ve velké sbírce Deinarchových řečí. Harpokration ve *Slovníku k deseti řečníkům* konstatuje, že by řeč *Proti Theokrinovi* mohl napsat jeden i druhý. Ísokratova řeč č. 17 (*Trapezítikos*) je ve sbírce obsahů řečí (hypothesí), dochované zlozkovitě na papyru z Oxyrhynchu (P. Oxy. 2537), přisuzována Lýsiovi.

2. Kánon

Kánon deseti attických řečníků, seřazených téměř v přesné chronologic-ké posloupnosti, si přisvojil autor spisku nazvaného *Životy deseti řečníků* (832b-852e), který splynul se sbírkou tzv. *Moralíí* od Plútarcha (1. stol. n. l.). Není jednoduché vysvětlit, jak k tomu vlastně došlo: mohlo se jednat o uče-ný spisek nalezený mezi Plútarchovými písemnostmi těmi, kteří na jejich základě sestavovali sbírku, anebo se do ní dostal až později. Toto dílo vy-chází z velké části – nejen co se týká dokumentárního materiálu – z učení Kaikilia z Kalakty (1. stol. př. n. l.), který měl být – podle slovníku *Súda* – také autorem pojednání *O charakteru deseti řečníků*, a tedy znal a zároveň i uznával platnost tohoto kánonu. Bylo by asi odvážné tvrdit, že jej vytvořil on sám; kánon snad spadá do období pergamské vzdělanosti, poněvadž Kai-kilios byl žákem Apollodóra z Pergama (podle Quintiliana, *Institutio orato-ria* [Základy rétoriky], IX, 1,12). Seznam řečníků uvedených v kánonu (v kulatých závorkách jsou údaje, které se ve spisu nacházejí díky dochova-ným řečem, ať už byly autentické, nebo nikoliv; v hranatých závorkách je uveden počet řečí dochovaných ve středověkých rukopisech) je následující:

**Kánon
deseti
řečníků**

- Antifón (60 řečí, 25 z nich mu podle Kaikilia nepatří) [6];
- Andokidés (*O mystériích, O návratu, O míru, O udání, Obrana proti Faiákovi*)¹ [4, tři z nich jsou zde citovány];
- Lýsiás (425 řečí, 233 je podle Kaikilia a Dionýsia od něho) [31];
- Ísokratés (60 řečí, 28 pravých podle Kaikilia, 25 podle Dionýsia) [21];
- Ísaios (64 řečí, 50 pravých) [11];
- Aischinés (4 řeči, jedna není jeho) [3, všechny tři jsou zde uváděny jako autentické];
- Lykúrgos (15 řečí) [1];
- Démostenés (65 autentických řečí) [61];
- Hypereidés (77 řečí, 52 autentických) [–];
- Deinarchos (64 autentických řečí) [3].

Lesbónax

Nejedná se však o kánon, který se prosadil v pozdější tradici a byl doložen středověkými rukopisy, v nichž byl obsažen Lýsiás a “menší řečníci” (cod. Burney 95, British Museum, London, a cod. Palatinus graecus 88, Heidelberg). Chybí tam zcela Hypereidés (za všechno, co o něm víme, vděčíme papyrům), ale naopak jsou zde jiní řečníci 5. a 4. stol. př. n. l. (Gorgiás, Alkidamás, Antisthenés, Démádés) a navíc dva významní představitelé atticismu antoninského období (Lesbónax a Héródés Attikos).

3. Byzantská tradice

Kritéria výběru

Kritériem, které se nakonec prosadilo, pravděpodobně už v pozdní antice a na počátku byzantské éry, byla záchrana všeho nebo téměř všeho z Démosthena, z Ísokrata pak toho, co bylo považováno za autentické, tedy záchrana pilířů rétorického a politického vzdělání pozdně antické a byzantské doby; ostatně ještě (anonymní) *Život Ísokratův*, dochovaný v několika rukopisech, obsahuje seznam dalších 24 ísokratovských řečí, typologicky rozříděných, které “někteří tvrdošjně začleňují do korpusu, ale které by měly být považovány za nepravé” (č. 135-150, ed. Mathieu). Pokud jde o všechny ostatní řečníky, ti byli podle počtu řečí, které “obsahují”, drasticky vtěsnáni do dvou prakticky identických sbírek: jednak je tu Lýsiás (cod. Palatinus graecus 88) a jednak “menší řečníci” (cod. Burney 95). Především text rukopisu cod. Burney 95 obsahuje pět z deseti řečníků kánonu (Andokida, Ísaia, Deinarcha, Antifóna, Lykúrga) – z nichž tu uvádí jen to, co se dochovalo – a čtyři ‘krasorečníky’ (Gorgia, Alkidamanta [pouze *Odysseus*], Lesbónakta a Héróda Attika); celkem se jedná o dvaatřicet řečí. Zcela jasně se tu jedná o sbírku spíše z pozdější doby, v níž je Héródés Attikos na základě jediné řeči *O ústavách* jako součásti antologie zařazen na stejnou úroveň jako Antifón a Andokidés; stěží by se mohlo jednat o sbírku, která vznikla v témže at-

¹ *O udání* není ničím jiným než řečí *O mystériích*. Řeč proti Faiákovi Blass ztotožnil s dochovanou řečí *Proti Alkibiadovi*. Autor spisu či – lépe řečeno – jeho pramen měl z Andokida k dispozici přesně to, co máme my.

ticismem prodchnutém prostředí, v němž dominovala postava Héróda Attika, římského senátora a učitele Marca Aurelia. V tom případě by totiž udivila nepřítomnost Kritiova, kterého Héródés 'znovuobjevil' a velmi cenil.

Cod. Palatinus graecus 88 obsahuje ve své podstatě dva soubory: jednak 30 Lýsiových řečí (jedna z nich vzala za své v důsledku mechanického poškození rukopisu, ale je uvedena v obsahu), jednak malou sbírku – v rukopisu zařazenou na první místo – snad 7 nebo 8 řečí (dvě z nich patří Lýsiovi a ve větším souboru jeho řečí chybějí; dvě další náleží Alkidamantovi a Antisthenovi, jedna Démádovi). Na konci rukopisu je Gorgiova *Helené*, která zřejmě patřila do této malé sbírky menších autorů. Je zřejmé, že se jedná o selektivní výběr. V případě Lýsia byly skutečně vybrány dvě řeči typologicky odlišné, jedna je epideiktická (*Epitafios*), druhá soudní (*O zavraždění Eratosthena*); jde o drobný soubor, který je vystavěn stejným způsobem, jaký navrhuje Dionýsios z Halikarnássu ve spisku o Lýsiovi. Dionýsios spojuje tři řeči začleněné dnes jako řeči č. 32, 33 a 34 běžných vydání Lýsiova korpusu (ale opisuje je pouze částečně): jedna z nich je soudní (*Proti Diogeitonovi*, spor o dědictví), další je epideiktická (*Řeč olympijská – Olympiakos*, obvyklé panhelénské povzbuzování) a poslední řeč je politická (*Proti zrušení tradiční ústavy*).

V záhlaví (které je celé nepravé) na počátku Lýsiovy řeči č. 27 je citován gramatik Theodóros, který zřejmě poskytl jméno této řeči; identifikovat autora však není snadné, v úvahu přichází její zařazení do období rozkvětu zkoumání attického řečnictví v době Libaniově (démostenovský korpus opatřili vědeckým aparátem Úlpianos, Zósimos z Askalónu a mnozí další anonymní autoři, ale v úvahu je třeba vzít i Markellína, který naráží v úvodu *Života Thukýdidova* na své obdobné odborné práce o Démostenovi).

K tomu, aby mohl být obrovský soubor Lýsiův – tento autor byl atticisty natolik uctíván, že byl Kaikiliem z Kalakty dokonce kladen nad Platóna (frg. 150 Ofenloch) – poněkud zestručněn a z jeho 425 nebo 233 částí jich zůstalo jen asi 30, bylo nutně zapotřebí nějakého kritéria. Můžeme pozorovat, že si dochovaná sbírka podržela vnitřní dělení podle soudní typologie, avšak každá z částí obsahovala jen několik pečlivě zvolených řečí. O jaké kritérium se tedy jednalo? Na první pohled upoutá, že ze třiceti řečí je alespoň jedenáct (č. 6, 10-13, 16, 18, 25-26, 30 a 31) nějakým způsobem spojeno s občanskou válkou v Athénách, jež byla ústředním bodem Lýsiova života. Této události byla věnována rozsáhlá řeč *Proti Eratosthenovi*, kterou – jak se dočítáme v záhlaví cod. Palatinus graecus 88 – "*přednesl osobně Lýsiás (ὄν αὐτὸς εἶπε Λυσίας, hon autos eipe Lýsiás)*". Na druhé straně alespoň pět z řečí je věnováno důležitým osobnostem a historickým událostem: od Alkibiadova syna (řeč se však týká především otcovy činnosti) po Thrasybúla, události kolem vlády čtyř set či bitvu u Arginús (č. 14, 18-21). Toto všechno vede k závěru, že se jednalo o výběr, v němž se měla dávat přednost řečem významným svým 'historickým' obsahem. V tomto výběru se setkáváme s podtitulky, jako "*klient a odpůrce nejsou známi*" (č. 4: ὅπερ οὗ καὶ πρὸς ὄν ἄδελον, *hyper hū kai pros hon adélon*), nebo "*předneseno osobně Lýsiem*" (č. 12), či "*závěrečná řeč (ἐπίλογος, epilogos) podle Theodóra*" (č. 27), které prozrazují přítomnost a péči nějakého redaktora.

Lýsiův
cod. Palatinus
graecus 88

Héródés Attikos

Pokud jde o další řečníky, kteří byli sníženi na úroveň “menších řečníků” a zařazeni do jediného souboru dosvědčeného rukopisem cod. Burney 95, je tu výběr zcela mechanický. Všechny šest dochovaných Antifónových řečí se týkalo sporů o vraždu, jedenáct Ísaiových řečí sporů o dědictví; je pravděpodobné, že se v obou případech jedná o pasáže vyňaté z příslušných sbírek.

Tematické souvislosti dochovaných sbírek

Rovněž ve sbírkách řečníků jsou, tak jako je tomu u tragiků, prvky, které jako by dochované sbírky spojovaly. I zde si můžeme povšimnout, že v případě Lýsiově na jedné straně a “menších řečníků” na straně druhé byl zvolen stejný počet řečí. (Totéž bylo patrné v Aischylových a Sofokleových souborech.) Ani tady není těžké postřehnout – být se jedná o drasticky redukováný materiál –, že do souborů jednoho řečníka byly začleněny řeči, jež mají svou obdobu ve sbírce druhého. Toto propojení mezi jednou a druhou sbírkou nacházíme např. u Lýsias, Andokida, Ísokrata (pokud jde o malou zbývající část jejich soudních řečí): šestou Lýsiovou řečí je obžaloba *Proti Andokidovi*, již odpovídá dlouhá Andokidova obhajoba *O mystériích*. Ostatně Andokidově obžalobě *Proti Alkibiadovi* (č. 4) a dvěma obžalobám Lýsiovým *Proti Alkibiadovi* (č. 14 a 15) odpovídá obhajoba mladého Alkibiada v ísokratovské řeči *O dvojspreži* (č. 16); mezi třemi řečmi, které se odvíjejí různými způsoby, jsou nicméně konkrétní spojitosti. “Epilog” řeči č. 27 (*Proti Epikratovi a členům poselstva*), dochovaný v lýsiovském korpusu, je jednou z obžalovacích řečí proti čtyřem vyslancům (jedním z nich byl Andokidés), kteří ve Spartě přijali podmínky pochybného míru v r. 392 př. n. l. K této události se vztahuje třetí Andokidova řeč *O míru se Spartou*, o které se stručně zmiňuje i Démostenés (XIX, 276-277).

Aischinovská tradice

Není ani nutné připomínat, že tři Aischinovy dochované řeči jsou vlastně replikami na Démostenovy řeči č. 19 a 18; v určité fázi byly zřejmě součástí jediné sbírky. Lze tak usuzovat rovněž na základě záhlaví Aischinovy řeči *Proti Ktésifóntovi* ve vatikánském rukopisu cod. Vat. gr. 67 (*Κατὰ Κτησιφώντος δευτέρου λόγου, Kata Ktésifóntos deuterú logú*). Avšak Aischinova čtvrtá řeč, o níž se mluví ve spisu deseti řečníků, zůstala mimo jakoukoliv souvislost s démostenovskou sbírkou a nedochovala se.

Čtyři sbírky

Závěrem lze tedy říci, že v případě attického řečnictví – stejně jako tomu bylo u divadla – byl přechod od velkých ‘kompletních’ souborů k “výbořům” způsoben ujednocujícím zaměřením, přičemž se však uplatňovala i některá další kritéria. Je pravděpodobné, že čtyři dochované sbírky – Démostenova, Ísokratova, Lýsiova a sbírka “menších řečníků” – nabyly současné podoby v době vznikající byzantské kultury, provázené vytvářením kánonu autorů považovaných za ‘vzorové’; k tomu došlo nejprve u řečníků a historiků. Není náhodou, že právě v tomto období (druhá polovina 4. stol. n. l.) Libanios, učený přítel císaře Iuliana (Iúliána) Apostaty (361-363 n. l.), vytvořil drobný spis určený pro sestavení démostenovské edice a nazvaný *Obsahy Démostenových řečí*.